

Kedves Feri!

A Somost bemutató helytörténeti sétához azt gondolom nincs szükséged az én „segítségemre”, egyébként is dr. Pillis Iván anyaga nagyon részletesen tárgyalja a település létrejöttét, tulajdonosokat, változásokat, stb.

Annak idején – mikor elkezdett foglalkozni Somos történetének megírásával – Édesapámat is megkereste levélben és különböző kérdésekre szeretett volna választ kapni. Sajnos akkor már Apuka elég rossz állapotban volt, nem emlékezett időpontokra, csak általánosságban tudtunk segíteni. Ezeket az információkat Iván be is építette az anyagába. Magam is többször elolvastam az írását, nagyon élveztem, hiszen valamennyire az én életemnek is része volt Somos. Amikor a pincénkhez mentünk, Somoson át vitt az utunk, Balassa bácsihoz jártunk haját vágatni, Lutsch Aranka néni varrt ruhákat nekünk, stb. Somosi gyerekekkel is jártam iskolába még Szántódon is (Baka Csilla és Attila; Balázs István, lányikrek a volt Gáspár villából, akik így hirtelenjében eszembe jutnak). A nyaralótulajdonosok gyerekeivel nem nagyon volt kapcsolatom, Kaiser Marikával játszottunk pár alkalommal, ő akkoriban a nagymamájával tartózkodott a Somosban. Nővérem Pillis Ivánnak tetszett, éveken keresztül kapott tőle rózsacsokrot, a kerítésüknek a Kőröshegyi útra néző oldalán mindig szép futórózsa nyílt.

1959-ben Székesfehérvárra kerültem középiskolába és kollégiumba, attól kezdve már az életem színtere máshova helyeződött, kevesebbet fordultam meg Somosban. Csodálkoztam a változásokon, az új házakon, az egyre nagyobb beépítettség.

Már nyugdíjas voltam, amikor számomra is rendelkezésre állt az internet világa és kezdtem családkutatásba, Szántód és a számomra érdekes témák keresésébe.

Ezekből az információkból osztanék meg Veled néhányat:

Korabeli újságcikkek már 1908-ban hírt adtak új üdülőttelep létesítéséről Balatonsomos néven.

A Somogyi Újság 1908. évi július 8-i, majd az 1908. augusztus 26-i számában tudtul adták, hogy „*új fürdőtelepet létesítettek a somogyi parton. Ez alig bujt ki a földből, máris életjelt ad. A fővárosi lapokban nagy betűkkel ekkép hirdet a legifjabb fürdő : „Uj nyaralótelep Somogyban. A Balaton somogyi partján Kőröshegy község határában, Balatonföldvár és Szántód déli vasútállomás közvetlen szomszédságában »Balaton-Somos* elnevezés alatt új nyaraló telep létesült. A telep a kőröshegy—szántódi törvényhatósági közút mentén fekszik, a Balaton parttól 650, a vasútállomástól 520 méternyire. Magas fekvése, tiszta levegője, valamint a közelében levő nagy kiterjedésű erdőségek elsősorban higiénikus szempontból válnak rendkívül előnyére, de igen kedvező azon körülmény is, hogy a magas*

fekvés miatt a balatonparti építkezésekre nagyon költségessé tevő földfeltöltésekre itt egyáltalán szükség nincsen. Eddig már 34 villa építését tervezik.”

Más hír:

»Balaton-Somos újonnan létesített családi jellegű fürdőtelepen Balaton- Földvár és Szántód közelében olcsó villa telkek eladók. Bővebb felvilágosítást ad Balaton-Somos fürdőtelep társulat utolsó posta és vasútállomás: Szántód.»

Fenti híradás más lapokban is megjelent, pl. Pécsi Közlöny, Somogyvármegye.

1910-ben a Kert című kiadvány foglalkozott a tervezett új fürdőteleppel. Az írásból megtudhatták az érdeklődők, hogy a telep közegészségügyi ellátása, a különféle beszerzések hol és hogyan oldhatók meg, mekkorák a telkek, milyen áron kaphatók. A cikk azzal is foglalkozott, hogy itt munkáscsaládok is megélhetéshez jutnának a közeli üdülőterületek ellátásában való részvétellel.

Arra vonatkozóan, hogy a telkek eladása, az építkezések mikor kezdődtek nem találtam pontos adatokat. (Pillis Iván írásában az olvasható, hogy a parcellázás az 1920-as években kezdődött, arról, hogy kik építettek először ő sem kapott megbízható információt.)

1935-ben – amikor már álltak épületek - az Új-Somogy újság foglalkozott a fürdőteleppel. Ebből megtudható, hogy 1911-ben „Balatonsomos háromszög alakú területe még 1911-ben Razgha Gyula kőröshegyi főjegyző és Löwentritt szántódi fakereskedő tulajdonát képezte”.....stb, stb, stb.

Küldöm a vonatkozó újságcikket, amit érdemes elolvasni. (Pillis Iván által említett Löwentritt Sámuel nagy valószínűséggel már 1905-ben sem élt, a cikkben említett Löwentritt szántódi fakereskedő az egyik fia, Gyula lehetett, aki 1928-ban halt meg.)

A somosi telkek eredeti eladási árára, az abban foglalt esetleges kikötésekre vonatkozóan nem áll rendelkezésemre adás-vételi szerződés. (A küldött 1910-es Kert című kiadványban 2-3 koronát írtak négyzetölenként.)

Édesapám a Szántód Tavasz u. 2. szám alatti telket – melyen a házunk áll – 1932-ben vásárolta, akkor a szerződés szerint a négyszögöl ár 6,- aranypengő volt. Az ő szerződésének 3. pontjában rögzítették, hogy a „Vevő(k) az 1. pontban körülírt ingatlan megvételével semmiféle vízjogot és partjogot nem szerez(nek).”

Ez azt jelentette, hogy a tulajdona alapján a Balaton parton nem jelölhetett ki magának önálló partszakaszt, melyről a vízbe jut.

Somos esetében a tulajdonosoknak a partjogot a megalakult Balatonsomosi Fürdőegyesület biztosította, azzal, hogy Kőröshegytől (mely településnek volt „lejárása” a Balatonhoz) bérelt egy partszakaszt. Ezt „Somosi strandként” emlegettük mindig. A tulajdonosoknak önálló partjoguk nem, de a fürdőtelep által bérelt partjog alapján vízjoguk lehetett. (A somosi tulajdonosok vízjogára utalás megjelenik egy másik küldött újságban szereplő hirdetésben.)

Somos elnevezésére vonatkozóan több variációval találkoztam: Balatonsomos, Balaton-Somos, Somos-telep, Balatonsomos fürdőtelep, stb.

Az Új-Somogy című lap 1937. szeptember 23-i száma hozta Somogy vármegye törvényhatósági kisgyűlésének szeptember 29-én tartandó gyűlésének tárgysorozatát. Ezek között szerepelt: „*Balatonsomos fürdőtelep üdülyhely elnevezés iránti kérelme.*” Ugyanezen lap 1937. szeptember 30-i száma beszámol a kérelem elutasításáról: „*Megtagadta a kisgyűlés a jóváhagyást Balatonsomos fürdőtelep elnevezésétől,...*”

Somost érintően két épülettel kapcsolatban van észrevételem illetve kiegészítésem.

Az egyik épület: a volt Gáspár villa (Platán sor u. 13. vagy korábban Árnyas út)

Pillis Iván az épület tervezőjeként a balatonföldvári Ybl Miklóst írja, ami számomra értelmezhetetlen. A híres magyar építész Ybl Miklós 1814-ben született és 1891-ben halt meg, ő tehát Somos létesítésének idején már nem élt. Arról sohasem hallottam, hogy Balatonföldváron élt volna azonos nevű építész. Ybl Miklós egyetlen fiának, az 1864-ben született Félixnek leányai voltak, utódaik már más nevet viseltek. Más Ybl család esetén pedig megkülönböztető nevet kellett volna alkalmazni.

Azt gondolom az épületről nem lehet úgy beszélni, mint egy Ybl Miklós által tervezett épületről, ez így nagyon megtévesztő lenne.

A Gáspár villában - nyári vasárnapokon - tartott szentmisékre vonatkozóan 1939-1941 közötti időkben találtam különböző újságokban közleményt. Küldök párat.

A másik épület a volt Balla - Bauer villa (Platán sor u. 10.)

Az ingatlan egyik tulajdonosa, Balla Kató Löwentritt Sámuel dédunokája volt.

/Röviden: Löwentritt Sámuel és Stauber Anna kőröshegyi izraelita házaspárnak az egyik leánya, Sarolta (kb. 1851-1941) Berger Miksa (meghalt 1928 előtt) felesége volt. Ebből a házasságból született Berger Andor (1877-1944), Berger Miklós (1882- 1944 v. 45.) és Berger Irén (1880-1968). A két fiú a nevét Balla névre magyarosította (egyébként mindketten a holokauszt áldozatai lettek, Andort a Szent István kórházból hurcolták el és a Dunába lőtték, Miklóst Balatonföldváron fogták el és Auschwitzben halt meg, mindkettőjüknek Szántódon volt háza: Andoré volt az az épület, amiben az önkormányzat működött évekig; Miklósé a Földesi vendéglő melletti). Balla Kató Balla Miklós lánya volt, születési idejét nem találtam, de a szülei 1919-ben kötöttek házasságot, így ő nagyjából 1920-ban születhetett./

Feltételezésem szerint ő Löwentritt örökösként lehetett tulajdonos.

A másik tulajdonos Bauer Emil neves építész volt (nem véletlenül lehetett az az épület olyan, amilyen), akiről nagyjából a következőket találtam.

Bauer Emil (Budapest, 1883. január 15– Sydney, Ausztrália, 1956.) magyar építész, 1904-ben a budapesti József Műegyetemen építészmérnöki oklevelet szerzett. 1907 és 1918 között Guttmann Gyula építésszel közös irodát tartott fenn Budapesten. A két világháború között önálló irodát vezetett. Számos bérházat, társasszállót, mozit és gyárat tervezett önállóan, többnyire neobarokk stílusban. Az 1930-as években szállodaként is használható modern garzonházak építését kezdeményezte a Sváb-hegyen.

Házastársa Pollák Margit (Székesfehérvár 1886- Sydney 1976) volt akivel 1907. április 4-én Székesfehérváron kötött házasságot.

Gyermekei: Margit (Székesfehérvár 1908- Ausztrália 1995), Piroska (Budapest 1910- Budapest 1963), Lilla táncművész (Budapest 1912-Redhill/Anglia 2011).

Főbb művei

- Deutsch-áruház. Guttmann Gyulával (Székesfehérvár, 1909–1911)
- Vasúti és Hajózási Klub Palotája. Guttmann Gyulával (Budapest, 1911)
- Trombitás-ház. Guttmann Gyulával (Budapest II. kerület Szilágyi Erzsébet fasor, 1911–1912)
- Corvin mozi és tömbje (Budapest, VIII. kerület Corvin köz 1., 1921–1927)
- UFA mozi (Szikra mozi, Metró mozi, ma: Ruttkai Éva Színház, Budapest, VI. kerület, Teréz körút, 1926)
- Farkasréti lakótelep (ma Kiss János altábornagy utcai lakótelep 56-80, Budapest XII. kerület, 1927)

- Majestic szálló (Budapest XII. kerület, Karthauzi u. 4/a, 1937)
- Mirabel szálló (Budapest XII. kerület, Karthauzi u. 6., 1938).

(A Bp. XII. kerületi Kiss János altábornagy utcát 1945 előtt Fery Oszkár utcának hívták, az 1919-ben kivégzett csendőrtábornokról kapta a nevét. Ezen a lakótelepen laktak Bauer Emilék és ott volt az irodája is.)

A zsidóüldözés súlyosan érintette a Bauer családot, a velük 1944-ben történekről az egyik Bauer lány, Piroska számolt be külföldön élő testvéreinek küldött levelében, 1945-ben.

Magát a levelet nem olvastam, de a Budapest Fővárosi Levéltára *„Falba zárt sorsok : XII. Fery Oszkár (Kiss János altábornagy) utca 82. „ cím alatt őrzi, a tartalmát, a Bauer család sorsát összefoglalóan leírják, ezt másolom ide:*

„A Fery Oszkár (ma: Kiss János altábornagy) utca 82. számú ház többségi tulajdonosa 1944-ben Bauer Emilné Pollák Margit (Székesfehérvár, 1886–Sidney, 1976) volt. A házat férje, Bauer Emil (Budapest, 1883–Sydney, 1956) építész tervezte. Egyike volt azoknak az épületeknek, amelyek az utcában a családtagok tulajdonában álló telkeken és a házaspár vállalkozásában, mérnök vejeik közreműködésével épültek – ezek közé tartozott az 56–80. szám alatti házcsoport, az első fővárosi sorházas telep.

A Bauer házaspár 1940-től a Fery Oszkár utca 82. egyik földszinti lakásában lakott egyik lányukkal, Bauer Piroskával (Budapest, 1910–Budapest, 1963) együtt. Táncművész lányuk, Lilla (Budapest, 1912–Redhill, 2011) ekkor már Angliában, Margit lányuk férjével, Kemény László mérnökkel Ausztráliában élt.

Bauer Piroska 1941-ben már evangélikusként kötött házasságot Valér Erik építészmérnökkel (1911–1945), akit a korszakban tehetséges díszlettervezőként tartottak számon. A fiatal házaspár szintén a Fery Oszkár utca 82. alatt találtak otthonra, itt laktak 1944-ben, az adatszolgáltatási ívek felvételekor is, de Valér Erik ekkor már munkaszolgálatos volt Várpalotán. Apját, Valér Leót, aki nyugdíjba vonulásáig a Trieszti Általános Biztosító Társaság jogtanácsosaként működött, és egyébként a környéken lakott, 1944-ben szintén a házban, Bauer Emilék lakásában írták össze.

A családdal 1944-ben történekről Bauer Piroska számolt be külföldön élő testvéreinek küldött levelében 1945-ben. 1944 márciusában egyéves kislányával együtt a biztonságosabb környezet és jobb ellátás reményében Balatonföldvára költözött, itt érte a német megszállás. Mire a siófoki internálás, illetve a budapesti tolonházban töltött két hét után hazaért, lakásukat lefoglalták. Szüleivel együtt a Bank utca 6. alatti csillagos házba költözött. A család kormányzói mentességet kapott, ennek ellenére Bauer Emil a csillagos házban maradt, lányuk és unokájuk viszont ismerősökhöz költözött a Margit körútra. A nyilas hatalomátvétel után újra visszamentek a Bank utcai házba. A Bauer házaspár és Piroska többször is megjárta az újlaki téglagyárat, de csodával határos módon a deportálást sikerült elkerülniük. A szülők a gettóba kerültek, Piroska a Karmelita Nővéreknél helyezte el gyermekét, maga is ott töltött néhány

hetet, majd keresztény rokonánál bujkált Budán. Még tartott Buda ostroma, amikor 1945 januárjában átkelt Pestre és kislányához sietett, akit épségben megtalált a zárdában. Szüleivel a Bank utcai házban találkozott. „Szörnyű volt ez a kétnapos út, a háború minden szennyén, piszkán át, hullák, hullák, égő házak, barikádok, felrobbantott hidak, tankcsapdák között.” – írta testvéreinek 1945 decemberében.

Valér Erik nem tért vissza családjához, mint deportált Oranienburgban eltűnt. Bauer Emil és felesége 1945-ben Ausztráliába vándorolt ki.

A sors fintora, hogy Bauer Emil tervezte azokat a svábhegyi társasház-szállókat, a Majesticet és a Mirabelt, amelyeket a német megszállás után Adolf Eichmann, illetve a Gestapo foglalt le a maga számára.”

Pillis Iván ezzel az ingatlannal és a tulajdonosokkal kapcsolatosan írt arról, hogy Szatmári Ferenc felfigyelt Bauer Piroska és kislánya jelenlétére a házban és riasztotta a csendőröket. Fenti írásból kiderül – mert róluk volt szó, akkor is, ha Balatonföldvárt említi a levelében – mi lett a sorsuk.

Bauer Emilről, feleségéről és Lilla lányáról hivatkozott helyen ez a kép is megtalálható. Akik akár csak látásból is ismerhették, ma már nincsenek az élők között.

Bauer Emil és a Balla család kapcsolatát nem ismerem, de ő, mint építész, Balla Miklós pedig, mint téglá és cserépgyár tulajdonos, építőanyag kereskedő akár üzleti kapcsolatban is lehettek egymással, akár befektetési céllal is társulhatott.

A somosi villa építésének idejét nem találtam, de 1932-ben már kész lehetett, mert eladásra hirdették a Magyarság című újságban, amit szintén mellékelek. (Ebben a hirdetésben szerepel a vízjog is, azaz ingatlan egyik kiemelt előnye.)

Kicsit hosszúra sikeredett, de talán lesz amit tudsz belőle használni.

Üdvözlettel: Zsuzsa